

УДК 332.01

Шкірко О.І.

аспірант кафедри підприємництва та економіки підприємств
Університету митної справи та фінансів**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто основні пріоритети державної політики регулювання доходів населення. Проаналізовано мінімальну заробітну плату як основний чинник формування доходів. Запропоновано заходи щодо покращення політики доходів для створення середнього класу та підвищення рівня життя громадян.

Ключові слова: державна політика, доходи, мінімальна заробітна плата, ринкова економіка, підприємницька діяльність, рівень життя.

Шкірко О.И. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены основные приоритеты государственной политики регулирования доходов населения. Проанализирована минимальная заработная плата как основной источник формирования доходов. Предложены меры по улучшению политики доходов для создания среднего класса и повышения уровня жизни населения.

Ключевые слова: государственная политика, доходы, минимальная заработная плата, рыночная экономика, предпринимательская деятельность, уровень жизни.

Shkirko O.I. STATE POLICY OF REGULATION OF PEOPLE'S INCOMES IN UKRAINE

In the article the main priorities of state policy of regulating incomes are observed. The author analyzes the minimum wage as a basic factor of income. There are measures offered to improve incomes policy to create a middle class and improving the lives of citizens.

Keywords: government policy, income, minimum wage, market economics, entrepreneurship, quality of life.

Постановка проблеми. Рівень доходів є основним показником сучасного суспільства, який передусім відображає добробут його громадян. Разом із тим рівень доходів відображає ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб окремої людини. Економічне зростання, яке відбувалося в Україні до економічної та політичної кризи 2014 р., не змогло докорінно змінити тенденцій у рівні життя українців. Підвищення середніх показників доходів населення та посилення його розшарування сконцентрувало значну частку ресурсів у руках більш заможних громадян. Ринкові реформи спровокували тривалу макроекономічну кризу та, як наслідок, утрату купівельної спроможності широких верств населення. Отже, подолання бідності в країні, збільшення рівня життя та зменшення диференціації в структурі доходів населення є пріоритетами розвитку нової економіки. Сучасний етап розвитку економіки в Україні накладає значні обмеження на застосування традиційних методів політики доходів. Виникає необхідність розроблення підходу до вдосконалення механізму державного регулювання, який спрямований на розподіл доходів та на сферу їх формування і забезпечує соціальну переорієнтацію економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження формування та розподілу доходів населення, а також політика держави щодо їх регулювання завжди цікавили науковців. Сучасні тенденції державної політики у сфері регулювання доходів відображено в працях А.В. Дутчак [1], К.Є. Крищенко [2], О.А. Мельниченко [4], Г.П. Рекун [16], А.В. Семенченко [17] та ін. Водночас низку питань проблеми підвищення добробуту громадян в умовах економічних перетворень в наукових працях висвітлено недостатньо. Більш глибокого розроблення вимагає проблема створення ефективного механізму державного регулювання доходів громадян, який забезпечував би зростання їх реальної величини на довготривалу перспективу на основі розбудови сучасної системи регулюючих засобів та забезпечення системності їх використання (цю проблему вивчали О.А. Кролевець [3] та Н.В. Федірко [18]).

Мета статті полягає в аналізі державної політики у сфері регулювання доходів населення в умовах сучасної кризи та поліпшення державних заходів шляхом регулювання мінімальної заробітної плати та підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливе місце у здійсненні політики формування доходів населення належить державі. Економічний зміст державної політики доходів полягає в їх ефективному розподілі. Цей процес реалізується через державний бюджет шляхом оподаткування різноманітних груп населення, які отримують грошові доходи та соціальні виплати. Політика щодо грошових доходів населення є одним із найважливіших напрямів соціально-економічної політики держави і має охоплювати всі верстви населення, сприяти зростанню реальних доходів працюючого та непрацюючого населення. Ефективна політика доходів передбачає всебічне врахування впливу всіх факторів та прогнозування наслідків впливу на формування динаміки і структури доходів населення.

В Україні не сформована довгострокова державна політика у сфері регулювання доходів населення, що значно ускладнює збільшення рівня життя населення та, відповідно, формування середнього класу. Подальше зволікання з розробленням та реалізацією ефективної політики щодо грошових доходів населення сприяє зростанню кризових явищ в економічній сфері.

Нормативною базою сучасної державної політики доходів населення є основні напрями політики щодо грошових доходів населення України [15] та Стратегія подолання бідності [14]. Ці документи створено в інших соціально-економічних умовах та не відповідають сучасним умовам.

Згідно з Указом Президента України про основні напрями політики щодо грошових доходів населення України від 07.08.1999 [15], державна політика включала три етапи:

1. 1999–2000 рр.: ліквідація заборгованості із заробітної плати та інших соціальних виплат; створення організаційних передумов, пов'язаних із реформуванням системи пенсійного забезпечення, умов

для запровадження системи загальнообов'язкового державного медичного страхування, системи кредитування населення; сприяння легалізації тінювих доходів населення;

2. 2001–2005 рр.: недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів шляхом скорочення прошарку малозабезпечених громадян, створення умов для формування середнього класу громадян; сприяння розвитку підприємницької діяльності громадян; запровадження системи загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття; розвиток системи кредитування населення на отримання освіти, придбання житла та іншого нерухомого майна тощо; подальший розвиток безготівкових форм розрахунків комерційних банків із фізичними особами;

3. 2006–2010 рр.: забезпечення динамічного зростання рівня реальних доходів населення, збалансованих з іншими макропоказниками; створення умов для закріплення широкого прошарку середнього класу громадян.

Політику заходів у державі було прийнято в 1999 р. (більше 15 років тому) та розраховано на 11 років. Проте, проаналізувавши етапи її реалізації, зазначимо, що не всі заходи було виконано. На першому етапі було запропоновано ввести загальнодержавну обов'язкову систему медичного страхування, що не зроблено і донині. Систему кредитування населення також не розроблено. На другому етапі досі не запропоновано впровадження системи загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття. Систему кредитування населення на отримання освіти, придбання житла та іншого нерухомого майна також не розроблено. На третьому етапі державної політики щодо доходів населення умови для закріплення широкого прошарку середнього класу громадян також не було створено. Фактично в Україні існує лише два класи громадян – малозабезпечені та олігархи.

Указ Президента України від 05.03.2010 № 274/2010 [14] започатковує новий етап в державній політиці доходів населення, проте стосується він лише подолання бідності в країні.

Слід зазначити, що політика регулювання доходів населення охоплює усі рівні – від національного

до рівня домогосподарства. На рівні домогосподарств знаходиться найбільш детальна інформація, яка стосується доходів населення. Доходи домогосподарств – це показник, який показує кінцеве споживання населення та стає основою для оцінки рівня життя населення в країні. Високий рівень бідності, який спричинений нерівністю в розподілі доходів, спричиняє соціальну напругу в суспільстві. Основним наслідком цього процесу стає зниження темпів економічного зростання країни. Нерівність за доходами часто спричиняє макроекономічну нестабільність. Значна нерівність населення є чинником бідності і, відповідно, масштабного вторинного перерозподілу доходів через соціальні трансферти; масштабні соціальні трансферти зумовлюють високі бюджетні витрати, а отже, і бюджетний дефіцит; необхідність покриття бюджетного дефіциту провокує інфляцію; інфляція значно сильніше впливає на доходи бідніших верств населення, а отже, провокує посилення нерівності [16].

Регулюючи доходи населення, держава використовує різні методи, які здебільшого відповідають тій чи іншій економічній ситуації всередині країни. Методи дослідження регулювання доходів населення поділяють на три групи: правові, економічні та адміністративні. Сутність правових методів регулювання полягає у створенні та виконанні таких нормативно-правових актів, законів, які забезпечують належний рівень доходів населення та справедливості їхнього розподілу. До системи економічних методів регулювання доходів населення належать регулювання оплати праці, визначення мінімальної оплати праці, податкової політики, регулювання цін, оплати праці працівників бюджетної сфери, державних підприємств і державних службовців. Адміністративні методи ґрунтуються на силі влади і використовують заборони, дозвіл або примус [2]. Отже, у механізмі державного регулювання доходів населення немає чіткого обґрунтування механізмів установалення соціальних стандартів, цін і тарифів, які включаються у споживчий кошик. Окрім бідності, це призводить до багатьох соціально-економічних проблем у країні.

Найбільш ефективним засобом державного регулювання заробітної плати в країнах із ринковою економікою є визначення гарантованого мінімуму (міні-

Таблиця 1

Розмір мінімальної заробітної плати в Україні за 2010–2017 рр.

Розмір МЗП, грн.	Дата введення	Нормативно-правовий документ, регламентуючий установалення МЗП
869	01.01.2010	Про Державний бюджет України на 2010 рік
922	01.04.2010	Верховна Рада України; Закон, Перелік, Бюджет від 27.04.2010 № 2154-VI
941	01.01.2011	Про Державний бюджет України на 2011 рік
1004	01.12.2011	Верховна Рада України; Закон, Бюджет, Перелік від 23.12.2010 № 2857-VI
1073	01.01.2012	Про Державний бюджет України на 2012 рік
1118	01.10.2012	Верховна Рада України; Закон, Бюджет, Перелік від 22.12.2011 № 4282-VI
1134	01.12.2012	Про Державний бюджет України на 2013 рік
1147	01.01.2013	Верховна Рада України; Закон, Бюджет, Перелік від 06.12.2012 № 5515-VI
1218	01.01.2014	Про Державний бюджет України на 2014 рік Верховна Рада України; Закон, Бюджет від 16.01.2014 № 719-VII
1218	01.01.2015	Про Державний бюджет України на 2015 рік
1378	01.09.2015	Верховна Рада України; Закон, Бюджет від 28.12.2014 № 80-VIII
1378	01.01.2016	Про Державний бюджет України на 2016 рік
1450	01.05.2016	Верховна Рада України; Закон, Бюджет від 25.12.2015 № 928-VIII
1600	01.12.2016	Про Державний бюджет України на 2017 рік
3200	01.01.2017	Верховна Рада України; Закон, Бюджет, Розподіл [...] від 21.12.2016 № 1801-VIII

Джерело: розроблено автором на основі [6–13]

мальної заробітної плати). В Україні з 1991 р. також діє мінімальний розмір оплати праці (табл. 1). Зазначимо, що встановлений розмір мінімальної заробітної плати застосовується не лише для регулювання оплати праці, а й для визначення розміру допомоги за тимчасову непрацездатність, пов'язану з виконанням трудових обов'язків.

За даними профспілок, українська мінімальна заробітна плата у сім разів нижче, ніж в Естонії, Словаччини, Угорщини, у 15–40 разів – ніж в Австралії, Німеччині, Франції і втричі нижче певного ООН рівня бідності на 5 доларів США в день [1]. Досвід постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Чехії, свідчить про те, що реальні зрушення в економіці цих країн розпочалися лише тоді, коли середня заробітна плата підвищилася до рівня, еквівалентного 300 долларам США і вище в розрахунку на місяць [15].

Проаналізуємо середньомісячну заробітну плату населення України в доларах США (рис. 1). Для аналізу використаємо статистичні дані про заробітну плату та курс долару США на перше число кожного року.

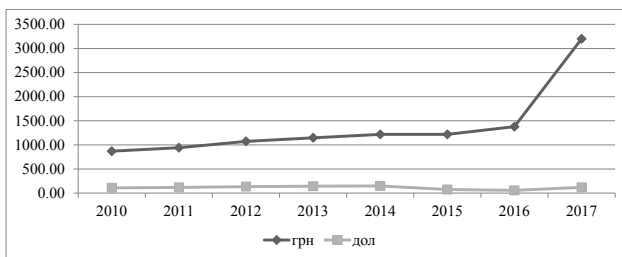

Рис. 1. Динаміка середньомісячної заробітної плати за 2010–2017 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [6–13]

За період 2010–2017 рр. середньомісячна заробітна плата зросла з 869,00 грн. у 2010 р. до 3 200,00 грн. у 2017 р., тобто збільшилася на 368%. Проте варто зазначити, що стрімке збільшення мінімальної заробітної плати відбулося лише в 2017 р. За період 2010–2016 рр. вона зросла лише на 58%. Якщо розглядати динаміку середньомісячної заробітної плати в гривнях, то бачимо її зростання кожного року. Проте якщо розрахувати заробітну плату в доларах США, кожного року бачимо її зменшення за рахунок падіння курсу гривні. За період 2010–2016 рр. вона зменшилася на 52,65 дол. У 2017 р. за рахунок збільшення мінімальної заробітної плати, вона становила 119,26 дол. Зараз цей показник більше ніж удвічі менший за європейські країни (300 дол.).

З огляду на це, провідним складником подальшого реформування системи оплати праці має стати зростання реальної заробітної плати як складової частини реформування всього механізму господарювання. Ми передбачаємо, що її зростання призведе до збільшення рівня тіньової економіки. Це пов'язано з податковим навантаженням на підприємства та підприємців, тому вирішення проблеми повинно стати вдосконалення податкового законодавства у сфері оплати праці, а саме зниження ставок податків на доходи фізичних осіб та ЄСВ (єдиний соціальний внесок).

Слід зазначити, що в загальних грошових доходах населення залишається незначною частка доходів фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. В умовах ринкової економіки важливими джерелами отримання доходів є підприємницька діяльність та самозайнятість. В Україні такі види

доходів має досить обмежена кількість громадян, тому вони становлять незначну частку в структурі грошових доходах населення. У структурі сукупних ресурсів домогосподарств доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості в 2010 р. становили 6,1%, а в 2015 р. – 5,5%, тобто відбулося зменшення на 0,6% [5]. Однак у процесі становлення ринкової економіки доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості повинні зростати.

З огляду на це, одним із пріоритетних напрямів політики держави щодо доходів населення є сприяння зростанню значення цих видів доходів для підвищення його добробуту. Для реалізації цього напрямку політики щодо доходів необхідно:

- створити сприятливі умови для розвитку підприємництва;
 - відновити довіру населення до банківської системи шляхом ліквідного обслуговування вкладів та гарантування їх збереження у золотому чи валютному еквіваленті;
 - вдосконалити законодавчі акти щодо використання населенням власного майна для отримання доходів;
 - забезпечити стабільність податкової системи та встановлення поміркованого податку з доходів від підприємницької діяльності і власності;
 - вдосконалити податкову систему щодо доходів, отриманих від окремих видів заощаджень, страхування та кредитування;
 - розробити та впровадити комплекс цілеспрямованих заходів щодо легалізації тіньових доходів, отриманих від власності та підприємницької діяльності;
 - забезпечити широке впровадження банківськими установами дійових механізмів і напрямів кредитування населення;
 - створити відповідні економічні, законодавчі та соціальні умови для формування та закріплення в Україні широкого прошарку середнього класу громадян.
- Висновки.** Аналіз політики держави щодо доходів населення дає змогу зробити висновок про надмірно високу соціальну диференціацію в країні. Вдосконалення структури доходів населення та зменшення соціальних зобов'язань держави призведе до формування середнього класу, що в умовах інтеграції до Європейського Союзу є важливим для України. Потрібно відмовитися від політики, яка передбачала знецінення робочої сили та, як наслідок, зменшення ваги заробітної плати в загальній структурі доходів населення. Потрібно створити умови для ведення підприємницької діяльності, за яких суб'єкти господарювання були б зацікавлені в легалізації своїх доходів. Також потрібно розвивати механізми державного регулювання трудових та підприємницьких відносин на основі системи соціального партнерства.

На нашу думку, зазначені стратегічні дії потрібно враховувати на державному рівні під час розроблення нормативних документів у сфері регулювання доходів населення як основні для подолання бідності та соціально-економічної нерівності в країні. Таким чином, державна політика регулювання доходів населення повинна мати чіткі завдання, методи та достатнє фінансове забезпечення для її реалізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дутчак А.В. Державна політика регулювання доходів в Україні в умовах кризи / А.В. Дутчак // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, III(8), Issue: 52. – 2015. – С. 68–71.

2. Крищенко К.Є. Ринкові механізми державного регулювання доходів населення / К.Є. Крищенко. // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. – 2011. – № 2. – С. 169–177.
3. Кролевець О.А. Державне регулювання доходів населення в контексті формування середнього класу : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О.А. Кролевець. – Дніпропетровськ, 2010. – 25 с.
4. Мельниченко О.А. Мінімальна заробітна плата як засіб державного регулювання трудових доходів населення / О.А. Мельниченко, Р.М. Гулій // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2013. – Вип. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_1_7.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Про Державний бюджет України на 2010 рік / Верховна Рада України ; Закон, Перелік, Бюджет від 27.04.2010 № 2154-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2154-17>.
7. Про Державний бюджет України на 2011 рік / Верховна Рада України ; Закон, Бюджет, Перелік від 23.12.2010 № 2857-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2857-17/page2>.
8. Про Державний бюджет України на 2012 рік / Верховна Рада України ; Закон, Бюджет, Перелік від 22.12.2011 № 4282-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
9. Про Державний бюджет України на 2013 рік / Верховна Рада України ; Закон, Бюджет, Перелік від 06.12.2012 № 5515-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>.
10. Про Державний бюджет України на 2014 рік / Верховна Рада України ; Закон, Бюджет від 16.01.2014 № 719-VII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/719-18>.
11. Про Державний бюджет України на 2015 рік / Верховна Рада України ; Закон, Бюджет від 28.12.2014 № 80-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
12. Про Державний бюджет України на 2016 рік / Верховна Рада України ; Закон, Бюджет від 25.12.2015 № 928-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928-19>.
13. Про Державний бюджет України на 2017 рік / Верховна Рада України ; Закон, Бюджет, Розподіл [...] від 21.12.2016 № 1801-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.
14. Про невідкладні заходи з подолання бідності ; Указ Президента України від 26.02.2010 № 274/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/274/2010>.
15. Про основні напрями політики щодо грошових доходів населення України від 07.08.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/969/99>.
16. Рекун Г.П. Загальнодержавні пріоритети регулювання структурних пропорцій доходів населення / Г.П. Рекун // Актуальні проблеми управління. – 2011. – № 61. – С. 122–129.
17. Семенченко А.В. Удосконалення механізму державного регулювання доходів населення / А.В. Семенченко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 5. – С. 51–56.
18. Федірко Н.В. Державне регулювання доходів населення в Україні : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.08.03 «Організація управління, планування та регулювання економікою» / Н.В. Федірко. – К., 2006. – 25 с.